

Triển lãm Sách khoa học và công nghệ tổ chức tại Hà Nội, từ ngày 10-12/10/2024.

Xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo trong bối cảnh chuyển đổi số ở Việt Nam hiện nay

Bùi Minh Cường

Giám đốc - Tổng Biên tập, Nhà xuất bản Khoa học và Kỹ thuật,
Bộ Khoa học và Công nghệ

“

Sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo giữ vai trò quan trọng trong việc truyền bá tri thức, thúc đẩy nghiên cứu và hỗ trợ phát triển kinh tế - xã hội. Trong bối cảnh chuyển đổi số, ngành xuất bản sách khoa học tại Việt Nam đang đứng trước những cơ hội lớn để đổi mới, nhưng đồng thời cũng đối mặt với không ít thách thức. Việc số hóa nội dung, phát triển nền tảng xuất bản điện tử, ứng dụng trí tuệ nhân tạo vào biên tập và phân phối giúp mở rộng khả năng tiếp cận sách khoa học. Tuy nhiên, điều này cũng đặt ra bài toán về đảm bảo chất lượng, quyền sở hữu trí tuệ và sự thích ứng của ngành xuất bản truyền thống. Trước thực tế đó, việc nâng cao chất lượng xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo là yêu cầu cấp thiết.

”

Vai trò của sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo ở Việt Nam

Sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo là các ấn phẩm chuyên sâu, cung cấp kiến thức và thông tin về những phương pháp, giải pháp tiên tiến được áp dụng để giải quyết các thách thức thực tiễn. Loại sách này thường tập trung vào việc phân tích các nguyên lý, giới thiệu các tiến bộ kỹ thuật và chia sẻ những cách tiếp cận sáng tạo nhằm thúc đẩy sự phát triển bền vững, cải thiện chất lượng cuộc sống và nâng cao hiệu quả sản xuất, kinh doanh cũng như quản lý. Sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo đóng vai trò quan trọng trong việc truyền bá tri thức, thúc đẩy sự phát triển bền vững và định hình tư duy đổi mới. Trong thời đại chuyển đổi số và Cách mạng công nghiệp 4.0, các ấn phẩm này không chỉ là nguồn tài nguyên kiến thức mà còn là cầu nối giữa nghiên cứu học thuật và ứng dụng thực tiễn. Vai trò của sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo được biểu hiện trên một số khía cạnh:

Thứ nhất, sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo góp phần cung cấp luận cứ khoa học cho Đảng, Nhà nước hoạch định đường lối, chính sách, pháp luật. Trong bối cảnh toàn cầu hóa và sự phát triển nhanh chóng của khoa học công nghệ, việc xây dựng một hệ thống chính sách hợp lý và dựa trên cơ sở khoa học là điều vô cùng quan trọng đối với sự phát triển bền vững của bất kỳ quốc gia nào. Tại Việt Nam, sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo đã trở thành một nguồn tài liệu không thể thiếu, cung cấp các luận cứ khoa học quan trọng hỗ trợ cho Đảng, Nhà nước và các cơ quan hoạch định chính sách trong việc định hướng phát triển kinh tế - xã hội, đảm bảo an ninh quốc gia và xây dựng nền tảng pháp lý vững chắc. Các ấn phẩm này không chỉ là kho tri thức giúp nâng cao hiểu biết khoa học mà còn đóng vai trò quan trọng trong việc hỗ trợ ra các quyết sách chiến lược, đáp ứng những yêu cầu và thách thức của thời đại mới. Sách khoa học xã hội và nhân văn, khoa học lý luận chính trị - một nhóm quan trọng của sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo còn “góp phần quan trọng trong việc cung cấp luận cứ khoa học cho việc hoạch định đường lối, chủ trương của Đảng và chính sách, pháp luật của Nhà nước; khẳng định lịch sử hình thành và phát

triển dân tộc, bảo vệ chủ quyền quốc gia và toàn vẹn lãnh thổ, bảo tồn các giá trị và bản sắc văn hóa Việt Nam” [1].

Thứ hai, sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo giúp nâng cao nhận thức khoa học cho các tầng lớp nhân dân. Trong bối cảnh toàn cầu hóa và sự phát triển mạnh mẽ của khoa học công nghệ hiện nay, việc nâng cao nhận thức khoa học cho các tầng lớp nhân dân trở nên vô cùng cần thiết. Sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo đóng vai trò quan trọng trong việc truyền bá kiến thức, thông tin và các tiến bộ mới nhất trong các lĩnh vực này. Một mặt, nó truyền tải những tri thức cụ thể trong từng lĩnh vực của từng khoa học cụ thể, mặt khác trực tiếp phân tích, luận giải những góc cạnh khác nhau trong sự tác động của khoa học, công nghệ, nhất là tác động của cuộc Cách mạng công nghiệp 4.0 đang diễn ra như vũ bão hiện nay. Sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo khuyến khích người đọc phát triển tư duy phản biện. Khi đọc và tìm hiểu về các lý thuyết, phương pháp nghiên cứu và ứng dụng thực tiễn, người đọc sẽ học được cách phân tích, đánh giá và đưa ra kết luận dựa trên cơ sở khoa học, đồng thời khuyến khích họ tham gia vào các hoạt động nghiên cứu và phát triển, góp phần vào sự phát triển chung của xã hội hợp tác và chia sẻ kiến thức. Điều này đặc biệt quan trọng trong thời đại thông tin giả mạo và tin tức không chính xác ngày càng tràn lan. Bằng cách khuyến khích sự hoài nghi có căn cứ và khả năng đánh giá thông tin, sách khoa học giúp người dân trở nên thông minh và tự tin hơn trong việc đưa ra quyết định.

Thứ ba, sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo góp phần khơi dậy khát vọng phát triển đất nước, khích lệ tinh thần đam mê nghiên cứu khoa học, phát huy tài năng trong các tầng lớp nhân dân, nhất là trong thế hệ trẻ. Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII của Đảng khẳng định: “Tăng cường xây dựng chỉnh đốn Đảng và hệ thống chính trị trong sạch, vững mạnh; khơi dậy khát vọng phát triển đất nước, phát huy ý chí, sức mạnh đại đoàn kết toàn dân tộc kết hợp sức mạnh của thời đại”. Tuy nhiên, khát vọng đó không thể tự hình thành mà phải được xây dựng, nuôi dưỡng bằng nhiều con đường, biện pháp với việc sử dụng nhiều loại công cụ, phương tiện khác nhau, trong đó sách khoa học, công nghệ và đổi mới

sáng tạo có vai trò quan trọng, khích lệ tinh thần đam mê nghiên cứu, nhiệt huyết cống hiến tài năng của các tầng lớp nhân dân, đặc biệt là thế hệ trẻ. Khi đọc các sách nghiên cứu về phát triển bền vững, công nghệ xanh hay đổi mới trong sản xuất, người dân sẽ nhận thức được trách nhiệm của mình đối với xã hội và môi trường, từ đó hình thành ý thức và khát vọng chung trong việc xây dựng một đất nước phát triển, thịnh vượng. Thực tiễn cho thấy, không ít nhà khoa học, kỹ sư và doanh nhân thành đạt đã bắt đầu hành trình nghiên cứu và sáng tạo của mình từ những cuốn sách khoa học mà họ đọc được. Ở bình diện xã hội, sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo đóng vai trò quan trọng trong việc thúc đẩy văn hóa đổi mới trong cộng đồng. Khi những nghiên cứu và câu chuyện thành công trong lĩnh vực đổi mới sáng tạo được phổ biến rộng rãi, không chỉ khuyến khích giới trẻ mà còn truyền cảm hứng cho các doanh nghiệp đầu tư vào nghiên cứu và triển khai (R&D). Điều này tạo nên một môi trường thúc đẩy sự phát triển của nền kinh tế tri thức và nâng cao năng lực cạnh tranh quốc gia.

Chuyển đổi số và những tác động đến xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo ở Việt Nam

Chuyển đổi số trong lĩnh vực xuất bản tại Việt Nam đã đạt được những kết quả khá tích cực, trong đó, đáng chú ý ở lĩnh vực sách nói và xuất bản phẩm điện tử. Năm 2023, doanh thu thị trường sách nói ở Việt Nam đạt trên 102 tỷ đồng, tăng gấp đôi so với năm 2022 (52,3 tỷ đồng). Số lượt nghe sách nói trong năm 2023 ước đạt 40 triệu, tăng 25% so với năm trước [2]. Số lượng xuất bản phẩm điện tử đã tăng đáng kể, từ hơn 1.000 đầu sách vào năm 2015 lên khoảng 2.500-3.000 đầu sách trong những năm gần đây, với hơn 20 triệu lượt truy cập mỗi năm [3]. Đến nay, cả nước có 24 nhà xuất bản và đơn vị phát hành sách được cấp phép xuất bản và phát hành sách điện tử, tăng 26,3% so với năm 2022 [4]. Những số liệu trên cho thấy, xu hướng chuyển đổi số trong lĩnh vực xuất bản tại Việt Nam đang diễn ra mạnh mẽ, góp phần đáp ứng nhu cầu ngày càng cao của độc giả trong thời đại số hóa.

Chuyển đổi số đã mang đến những tác động mạnh mẽ đối với xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo, đặc biệt là trong việc tối

ưu hóa quá trình sản xuất và phân phối. Trước đây, sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo chủ yếu được phát hành dưới dạng in ấn, nhưng hiện nay, với sự phát triển của sách điện tử (ebook), các nghiên cứu, tài liệu khoa học có thể được xuất bản và phân phối nhanh chóng qua các nền tảng trực tuyến. Điều này không chỉ giúp giảm chi phí sản xuất, mà còn tạo điều kiện thuận lợi cho việc cập nhật và phát hành các nghiên cứu mới nhất. Các nhà xuất bản có thể tiếp cận độc giả quốc tế dễ dàng hơn, đồng thời tạo ra môi trường trao đổi học thuật trực tuyến, nơi các nhà khoa học có thể chia sẻ kiến thức và phản biện với nhau một cách nhanh chóng và hiệu quả.

Chuyển đổi số cũng tác động đến việc tiếp cận và tiêu thụ sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo. Các nền tảng số giúp độc giả dễ dàng tìm kiếm và tải xuống các tài liệu khoa học phù hợp với nhu cầu nghiên cứu. Đặc biệt, sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo có thể tích hợp với các công cụ tương tác, hỗ trợ học tập và nghiên cứu, như video, mô phỏng, dữ liệu trực tuyến, giúp người đọc không chỉ tiếp cận thông tin mà còn trải nghiệm và thực hành ngay lập tức. Điều này mang lại nhiều cơ hội cho sinh viên, nhà nghiên cứu và các chuyên gia trong việc nâng cao trình độ và tiếp cận với các kiến thức cập nhật, đồng thời giảm thiểu rào cản về thời gian và không gian học tập.

Ngoài ra, chuyển đổi số cũng tạo ra một cuộc cách mạng trong việc đổi mới sáng tạo ở lĩnh vực xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo. Việc áp dụng các công nghệ tiên tiến như trí tuệ nhân tạo (AI), dữ liệu lớn (big data) và điện toán đám mây vào quy trình xuất bản giúp nâng cao chất lượng và tính chính xác của các ấn phẩm. Các công cụ này có thể phân tích, tìm kiếm và tổng hợp thông tin từ các nghiên cứu khoa học, từ đó tạo ra những ấn phẩm khoa học chất lượng, phù hợp với nhu cầu của cộng đồng nghiên cứu. Hơn nữa, chuyển đổi số còn giúp các tác giả và nhà xuất bản dễ dàng đổi mới và sáng tạo trong việc xây dựng các sản phẩm học thuật, từ việc tạo ra các ấn phẩm số hóa cho đến phát triển các ứng dụng học tập thông minh, thúc đẩy sự phát triển bền vững của ngành xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo.

Một số giải pháp nâng cao chất lượng xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo trong bối cảnh chuyển đổi số

Một là, đẩy mạnh chính sách hỗ trợ và đầu tư của Nhà nước: Nhà nước đóng vai trò then chốt trong việc thúc đẩy và định hướng phát triển xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo. Để nâng cao chất lượng xuất bản, cần có các chính sách hỗ trợ về tài chính, pháp lý và cơ chế hoạt động, nhằm tạo điều kiện thuận lợi cho các nhà xuất bản và tác giả. Năm 2023, Việt Nam có 59 nhà xuất bản được cấp phép, nhưng chỉ khoảng 20% trong số đó xuất bản sách khoa học và công nghệ thường xuyên. Điều này cho thấy, ngành xuất bản khoa học vẫn còn hạn chế về nguồn lực và chính sách hỗ trợ. Một số quốc gia phát triển như Mỹ, Anh hay Đức đã triển khai các quỹ hỗ trợ nghiên cứu và xuất bản khoa học với ngân sách lên tới hàng tỷ USD. Ở Việt Nam, cần thiết lập một quỹ hỗ trợ xuất bản khoa học với mức đầu tư ban đầu khoảng 150 tỷ đồng để tài trợ cho các dự án xuất bản có giá trị học thuật cao. Bên cạnh đó, cần tăng cường ưu đãi thuế và hỗ trợ tài chính cho các nhà xuất bản chuyên về khoa học và công nghệ. Các doanh nghiệp hoạt động trong lĩnh vực xuất bản khoa học cũng có thể được miễn giảm thuế thu nhập doanh nghiệp khi đầu tư vào các dự án xuất bản phục vụ mục tiêu nghiên cứu và giáo dục. Điều này không chỉ giúp tăng số lượng đầu sách khoa học mà còn nâng cao chất lượng nội dung, tạo điều kiện cho các nhà khoa học Việt Nam công bố công trình nghiên cứu một cách rộng rãi hơn.

Hai là, nâng cao chất lượng biên tập và phản biện khoa học đối với các đầu sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo: Chất lượng sách khoa học phụ thuộc vào quy trình biên tập và phản biện. Do đó, việc xây dựng một hệ thống đánh giá và kiểm duyệt nghiêm ngặt là rất quan trọng để đảm bảo nội dung có giá trị học thuật cao, không bị sai sót hoặc thiếu chính xác. Thực tế hiện nay, một số cuốn sách khoa học xuất bản mà không trải qua phản biện chính thức, dẫn đến sai sót về nội dung và độ tin cậy của thông tin. Một số nhà xuất bản lớn trên thế giới như Elsevier (Hà Lan), Springer (Đức) hay Wiley (Mỹ) có hệ thống phản biện nghiêm ngặt, yêu cầu ít nhất hai chuyên gia độc lập đánh giá bản thảo trước khi xuất bản. Việt Nam cần học hỏi mô

hình này bằng cách thiết lập các hội đồng phản biện chuyên môn cho từng lĩnh vực khoa học cụ thể. Bên cạnh đó, việc áp dụng công nghệ vào quy trình biên tập cũng đóng vai trò quan trọng. Các phần mềm kiểm tra đạo văn như Turnitin hoặc iThenticate giúp phát hiện nội dung trùng lặp, trong khi AI có thể hỗ trợ kiểm tra độ chính xác của dữ liệu khoa học. Một số nghiên cứu cho thấy, việc sử dụng AI trong biên tập giúp giảm đến 40% thời gian xử lý bản thảo, đồng thời tăng độ chính xác lên mức tối ưu. Một giải pháp khác là tăng cường đào tạo và nâng cao năng lực cho đội ngũ biên tập viên chuyên trách sách khoa học. Hiện nay, số lượng biên tập viên có chuyên môn sâu về khoa học và công nghệ ở Việt Nam còn hạn chế, khiến quá trình biên tập gặp nhiều khó khăn. Do đó, cần có các khóa đào tạo chuyên sâu kết hợp giữa lý thuyết và thực tiễn để nâng cao kỹ năng cho biên tập viên.

Ba là, phát triển nền tảng xuất bản điện tử đi đôi với đẩy mạnh thực hiện chuyển đổi số: Chuyển đổi số là xu hướng tất yếu của ngành xuất bản, giúp mở rộng phạm vi tiếp cận độc giả, giảm chi phí in ấn và nâng cao khả năng tiếp cận thông tin. Theo báo cáo tổng kết hàng năm của Cục Xuất bản, In và Phát hành, số lượng sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo qua các năm đến 2023 cơ bản ổn định, không có nhiều biến động, chiếm tỷ lệ khá khiêm tốn (dưới 10%) so với tổng số sách đã phát hành mỗi năm. Trong khi đó, một số quốc gia như Mỹ, Anh đã phát triển mạnh mô hình đọc sách trực tuyến theo hình thức đăng ký thành viên hoặc truy cập mở, cho phép độc giả tiếp cận sách khoa học miễn phí hoặc với chi phí thấp hơn đáng kể so với sách in truyền thống. Việt Nam cần đầu tư vào hệ thống xuất bản điện tử chuyên nghiệp, tích hợp công nghệ blockchain để bảo vệ bản quyền và tăng cường tính minh bạch trong xuất bản. Ngoài ra, việc ứng dụng AI vào đề xuất nội dung phù hợp với từng nhóm độc giả cũng sẽ giúp nâng cao hiệu quả của sách khoa học trên nền tảng số. Song song với đó, cần có chính sách khuyến khích các nhà xuất bản đầu tư vào hạ tầng xuất bản số, đồng thời hỗ trợ tác giả và nhà nghiên cứu tiếp cận với nền tảng xuất bản điện tử dễ dàng hơn. Chẳng hạn, nhà nước có thể tài trợ 50% chi phí chuyển đổi sách in sang sách điện tử đối với các tác phẩm khoa học có giá trị cao.

Bốn là, tăng cường hợp tác giữa nhà xuất bản, cơ sở nghiên cứu và doanh nghiệp để nâng cao số lượng: Sự kết nối giữa các nhà xuất bản, cơ sở nghiên cứu (học viện, trường đại học, viện nghiên cứu...) và doanh nghiệp là yếu tố quan trọng giúp nâng cao cả số lượng và chất lượng sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo. Các cơ sở nghiên cứu cung cấp nội dung chất lượng cao, trong khi doanh nghiệp hỗ trợ tài chính và công nghệ để phát triển nền tảng xuất bản hiện đại. Ở nhiều nước phát triển, có tới trên 60% đầu sách khoa học là kết quả của sự hợp tác giữa các đầu mối trên. Đây là bài học quý cho Việt Nam. Chúng ta nên khuyến khích sự hợp tác này thông qua chính sách tài trợ hoặc ưu đãi thuế cho doanh nghiệp đầu tư vào xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo. Bên cạnh đó, cần thường xuyên tổ chức các hội thảo khoa học và diễn đàn tri thức để thúc đẩy sự giao lưu giữa nhà nghiên cứu, tác giả và nhà xuất bản, giúp đa dạng hóa đề tài, nâng cao chất lượng nội dung các đầu sách.

Năm là, thúc đẩy văn hóa đọc và quảng bá: Một trong những thách thức lớn của sách khoa học là làm sao để thu hút độc giả. Vì vậy, cần có chiến lược quảng bá và khuyến khích văn hóa đọc sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo trong xã hội. Thống kê cho thấy, ở Việt Nam, trung bình 1 người mỗi năm chỉ đọc 4 quyển sách nhưng trong đó có 2,8 quyển là sách giáo khoa [5]. Như vậy, số lượng sách khoa học được đọc thực sự ít ỏi so với nhiều nước phát triển trên thế giới. Để cải thiện

trạng này, cần triển khai các chiến dịch truyền thông hiệu quả hơn. Các sự kiện như hội sách, tọa đàm với tác giả và chương trình giới thiệu sách trên nền tảng số cần được đẩy mạnh. Ngoài ra, việc tích hợp sách khoa học vào chương trình giảng dạy đại học và có chính sách khuyến khích giảng viên, sinh viên đọc sách khoa học cũng là một giải pháp quan trọng.

Nâng cao chất lượng xuất bản sách khoa học, công nghệ và đổi mới sáng tạo trong bối cảnh chuyển đổi số ở Việt Nam không chỉ là yêu cầu cấp thiết mà còn là động lực thúc đẩy sự phát triển tri thức và kinh tế số. Để đạt được mục tiêu này, cần có sự phối hợp chặt chẽ giữa các nhà xuất bản, nhà khoa học, cơ quan quản lý và doanh nghiệp công nghệ nhằm xây dựng một hệ sinh thái xuất bản hiện đại, minh bạch và hiệu quả. Chuyển đổi số mang đến nhiều cơ hội để đổi mới phương thức xuất bản, từ số hóa nội dung, ứng dụng AI trong biên tập đến phát triển các nền tảng sách điện tử và sách mở. Tuy nhiên, bên cạnh cơ hội là những thách thức về bảo vệ bản quyền, đảm bảo chất lượng học thuật và nâng cao khả năng tiếp cận tri thức của độc giả. Do đó, Việt Nam cần có chiến lược dài hạn, từ hoàn thiện khung pháp lý, đầu tư hạ tầng công nghệ đến nâng cao năng lực của đội ngũ làm xuất bản. Chỉ khi các yếu tố này được thực hiện đồng bộ, sách khoa học và công nghệ mới thực sự trở thành công cụ quan trọng trong việc lan tỏa tri thức, góp phần nâng cao năng lực đổi mới sáng tạo quốc gia.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

[1] Cục Xuất bản, In và Phát hành (2023), *Báo cáo Tổng kết hoạt động xuất bản, phát hành xuất bản phẩm năm 2023 và triển khai nhiệm vụ năm 2024*.

[2] Bộ Thông tin và Truyền thông (2023), *Báo cáo Tổng kết công tác năm 2023, phương hướng nhiệm vụ năm 2024*.

[3] Nguyễn Nguyên (2023), "Chuyển đổi số trong hoạt động xuất bản hiện nay", *Tạp chí Tuyên giáo*, <https://www.tuyengiao.vn/chuyen-doi-so-trong-hoat-dong-xuat-ban-hien-nay-151703>, truy cập ngày 20/2/2025.

[4] Hồ Sơn (2024), "Chuyển đổi số trong xuất bản: Nhiều cơ hội, lắm thách thức", *Báo Sài Gòn Giải phóng Online*, <https://www.sggp.org.vn/chuyen-doi-so-trong-xuat-ban-nhieu-co-hoi-lam-thach-thuc-post763380.html>, truy cập ngày 20/2/2025.

[5] Quốc Hải (2024), "Người Việt đọc trung bình 4 quyển sách/năm nhưng 2,8 quyển đã là sách giáo khoa", *Báo Giáo dục và Thời đại*, <https://giaoducthoidai.vn/nguoi-viet-doc-trung-binh-4-quyen-sachnam-nhung-28-quyen-da-la-sach-giao-khoa-post703257.html>, truy cập ngày 20/2/2025.